

Здружение за еманципација,
солидарност и еднаквост
на жените - ECE

ЦЕНАТА НА ПРАВДАТА

ИЗВРШНО РЕЗИМЕ:

ВЛИЈАНИЕТО НА СУДСКИТЕ
ТРОШОЦИ И БЕСПЛАТНАТА ПРАВНА
ПОМОШ ВРЗ ПРИСТАПОТ ДО ПРАВДА
НА ЖЕНИТЕ ШТО ПРЕТРПЕЛЕ
СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО

Автори:

Стојан Мишев
Делфина Тодоровска

Консултант и уредник:

Деби Будлендер

Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените - ЕСЕ

2026

Оваа публикација е целосно или делумно финансирана од Шведската агенција за меѓународна развојна соработка (SIDA) и Kvinna till Kvinna. SIDA и Kvinna till Kvinna не мора да се согласуваат со изразените мислења. Авторот е единствено одговорен за содржината.

1. ВОВЕД

Олеснувањето на пристапот до правда за жените што претрпеле семејно насилство претставува еден од стратешките приоритети во работата на Здружението ЕСЕ. Иако законодавството предвидува механизми за бесплатна правна помош и ослободување од судски трошоци, во практиката жените и понатаму се соочуваат со значајни финансиски и административни пречки при остварувањето на нивните права.

Овој документ ги презентира клучните наоди и препораки од анализата „Цената на правдата“, која го испитува влијанието на судските трошоци и бесплатната правна помош врз пристапот до правда на жените што претрпеле семејно насилство. Целта е на носителите на одлуки, институциите и организациите да им обезбеди концизен преглед на најважните резултати и препораките за унапредување на законската рамка и практиката.

2. МЕТОДОЛОГИЈА

Анализата се заснова на интервјуа со 54 кориснички на услугите на Центарот за правна помош при ЕСЕ, спроведени во текот на 2025 година. Испитаничките беа поделени во две групи: жени кои веќе воделе или водат судски постапки и жени кои допрва ќе поведат судски постапки поврзани со семејното насилство. Истражувањето ги опфати постапките за привремени мерки за заштита, развод, издршка и старателство и ги анализираше судските трошоци, користењето на бесплатната правна помош, можностите за ослободување од трошоци, финансиските капацитети на жените и нивната перцепција за правичноста на судските постапки.

3. КЛУЧНИ НАОДИ

Збирните наоди во овој дел претставуваат сумиран преглед на клучните заклучоци од анализата на поединечните постапки. Анализата ги опфати четирите најчести судски постапки што ги водат жените жртви на семејно насилство: постапка за привремени мерки за заштита (ПМЗ), развод на брак, издршка и старателство.

Иако секоја постапка има различен правен карактер и цел, анализата покажува заеднички структурни предизвици поврзани со информираноста, финансиските ризици, распределбата на трошоците и перцепцијата за правичноста на судските одлуки.

Во пракса, овие постапки често не се изолирани. Жените паралелно или последователно водат повеќе постапки (развод, старателство, издршка, ПМЗ), при што финансискиот и психолошкиот товар се акумулира, наместо да биде ограничен на една судска процедура.

1. Судските постапки се користат за обезбедување сигурност, а не за економска стабилност

Анализата покажува дека **жените кои претрпеле семејно насилство најчесто ги иницираат и водат оние судски постапки кои ги сметаат за неопходни за нивната непосредна заштита и за продолжување на животот со децата.** Тоа се постапките за привремени мерки за заштита (ПМЗ), развод на брак, старателство и издршка.

Најчесто иницирана постапка е разводот на брак (39 жени), по што следат постапките за ПМЗ (19 жени), издршка (10 жени) и старателство (7 жени).

Овие постапки се перципираат како основа за физичка безбедност, правно регулирање на односите со децата и обезбедување средства за нивната основна егзистенција:

- **ПМЗ** обезбедува итна заштита од насилство и спречување на негово повторување.
- **Разводот** овозможува формален излез од насилната заедница и претставува правна основа за уредување на прашањата поврзани со децата, вклучително и старателството и издршката.
- **Старателството** го уредува вршењето на родителските права и е особено значајно како посебна постапка за жените кои живееле во вонбрачна заедница или бараат измена на претходна судска одлука.
- **Издршката**, како самостојна постапка, вообичаено се води за зголемување на веќе определената издршка поради зголемената возраст и потреби на децата и има за цел обезбедување средства за нивните основни потреби.

Истовремено, значително **поретко се иницираат постапки** кои можат да придонесат за **подобрување на економската состојба** на жените на долг рок, како што се постапките за **поделба на заеднички имот или за надомест на штета** од претрпеното насилство.

Ваквите наоди потврдуваат дека приоритет на жените е стабилизирање на непосредната состојба и обезбедување сигурност, додека долгорочната економска стабилност останува во втор план, често **поради ограничени финансиски капацитети, сложеноста на постапките и дополнителниот психолошки товар** што го носат долготрајните судски спорови, повторното соочување со сторителот и неизвесноста околу исходот.

2. Бесплатната правна помош постои во законот, но речиси не се користи во пракса

Законот за бесплатна правна помош¹ предвидува можност за одобрување на бесплатна секундарна правна помош, која подразбира назначување на адвокат и покривање на сите судски трошоци во постапките пред надлежните судови за граѓаните кои се наоѓаат во неповолна финансиска состојба и не се во можност да ги платат трошоците во постапките. Жените што претрпеле семејно насилство се изричито препознаени како категорија кориснички на секундарна правна помош во итната судска постапка за изрекување на привремени мерки за заштита (ПМЗ) врз основа на нивниот статус на жртва, односно без исполнување на општите законски критериуми (член 20, „Одобрување на секундарна правна помош без утврдување на финансиската состојба“). За останатите граѓански судски постапки ова право можат да го остварат врз основа на исполнување на законски предвидените финансиски и имотни критериуми (чл. 17-20 од Законот).

И покрај ваквата законска рамка, анализата покажува дека во пракса користењето на секундарната правна помош преку Министерството за правда е незначително:

- во постапките за ПМЗ ниту една жена не користела секундарна правна помош преку Министерството за правда;

¹ Службен весник на РСМ, Бр. 101/2019

- во постапките за развод само 2 од 29 жени користеле ваква помош;
- во постапките за издршка и старателство ниту една жена не користела секундарна правна помош.

Постојат повеќе причини за ваквата состојба. Дел од жените не се доволно информирани за ова право. Процедурата за поднесување барање за остварување на правото се перципира како сложена и административно оптоварувачка. Во постапките каде што се применуваат општите критериуми, како што се постапката за развод, старателство, имотни спорови и другите, дел од жените не ги исполнуваат финансиските услови поради формална вработеност или поседување имот, иако економска состојба е неповолна и реално не можат да ги платат судските трошоци.

Основна причина за некористење на секундарна правна помош во постапката за привремени мерки за заштита (ПМЗ) е тоа што во пракса речиси сите жени ја водат оваа постапка преку Центрите за социјална работа, кои согласно закон се овластени подносител на предлог во име на жртвата². Сепак жените кои ќе се решат да ја водат оваа постапка преку Министерство за правда се соочуваат со административна пречка за остварување на секундарна правна помош. Имено, остварувањето на правото е условено со обезбедување потврда за статус на жртва од страна на Центарот за социјална работа. Ова претставува дополнителна административна пречка, бидејќи утврдувањето на статусот може да трае подолго, особено во случаи на психолошко или економско насилство кои потешко се препознаваат од страна на практичарите во ЦСР. Иако ваквите случаи не се чести во примерокот, постоењето на ваква процедура претставува структурен ризик за навремено остварување на правото на бесплатна правна помош.

Од аспект на трошоци на постапката, во најнеповолна состојба се наоѓаат жените кои самостојно треба да ја водат оваа постапка, односно треба да ги надоместат трошоците за судски такси и другите судски трошоци. Од жените опфатени со ова истражување, само една жена самостојно ја водела постапката за ПМЗ, додека останатите ја воделе преку Центарот за социјална работа. Жената која самостојно постапувала тоа го сторила поради незадоволство од постапувањето на Центарот и поради итноста на ситуацијата.

3. Можноста за ослободување од плаќање на трошоци е недоволно позната и ретко се користи

Законот за парнична постапка³ предвидува можност судовите да ги ослободат од плаќање на судски такси и другите судски трошоци лицата кои не се во можност да ги надоместат овие трошоци без да ја загрозат сопствената и издршката на своето семејство.

Сепак, анализата покажува дека ова право практично не се користи. Во постапките за ПМЗ ниту една жена не поднела барање за ослободување, додека во постапките за развод само 3 од 37 жени поднеле или планирале да поднесат такво барање. Дополнително, и кога барањето било поднесено, ослободувањето било само делумно и не ги опфатило сите трошоци на постапката.

² Закон за превенција и заштита од насилство врз жените и семејно насилство, Службен весник на РСМ, Бр. 24/2021

³ Службен весник на РСМ, Бр. 79/2005

Анализата покажува дека тоа се должи на повеќе меѓусебно поврзани причини:

- **Недоволна информираност.** Голем дел од жените не знаат дека постои можност да бидат ослободени од плаќање на судските трошоци. Во постапките за ПМЗ, 13 од 18 жени не знаеле дека можат да бараат ослободување од плаќање на судските трошоци; во постапките за развод, 18 од 29 жени не биле целосно запознаени со ова право, додека во постапките за издршка третина од жените не знаеле дека постои ваква можност.
- **Перцепција дека не ги исполнуваат законските услови.** Дел од жените сметаат дека поради формална вработеност, поседување имот или други приходи немаат право да бараат ослободување од трошоците, иако нивната реална економска состојба е недоволна.
- **Сложена и административно оптоварувачка постапка.** Поднесувањето на барање за ослободување подразбира прибирање документација и исполнување на законски услови, што кај дел од жените создава дополнителен товар и ги обесхрабрува да го користат ова право.

Овие наоди покажуваат дека постоењето на законската можност само по себе не е доволно. Без навремено информирање на жените и поедноставување на процедурите, правото на ослободување од плаќање на судските трошоци останува недоволно искористен механизам за заштита на економски ранливите жени.

4. Запознаеноста со судските такси е делумна и нерамномерна

Анализата покажува дека жените генерално се свесни дека судските постапки носат одредени трошоци, но нивната запознаеност со структурата и конкретната висина на тие трошоци е нерамномерна и често ограничена.

- Во постапките за ПМЗ, само 4 од 18 жени биле целосно информирани за висината на судските такси, додека половина од жените (9 од 18) воопшто не биле запознаени.
- Во постапките за развод, информираноста е повисока кај жените кои веќе ја воделе постапката (19 од 29 биле запознаени со сите трошоци), меѓутоа информираноста кај жените кои допрва ќе ја водат постапката е значително пониска.
- Во постапките за издршка, сите жени знаат дека се плаќа судска такса, но околу половина не го знаат точниот износ.
- Во постапките за старателство се забележува релативно висока информираност за судските такси, но ограничено познавање на потенцијалните дополнителни трошоци, како што се вештачење и адвокатско застапување.

Општо земено, жените знаат дека постојат судски трошоци, но често не ја знаат нивната реална висина и вкупниот финансиски ризик што може да произлезе од постапката. Ова особено се однесува на потенцијалните дополнителни трошоци, како што се вештачење и адвокатско застапување или можноста да бидат заолжени да ги надоместат и трошоците на спротивната страна во постапката. Оваа нецелосна информираност може да влијае врз нивната подготвеност да поведат постапка, врз очекувањата што ги имаат од исходот, како и врз нивната способност навремено да ги планираат финансиските обврски поврзани со судскиот процес.

5. Судските такси се формално ниски, но вкупниот финансиски товар е висок и непредвидлив

Иако судските такси формално се релативно ниски, тие мора да се разгледуваат во контекст на економската состојба на жените. Дел од нив живеат со ограничени приходи, самостојно се грижат за децата и се соочуваат со зголемени трошоци за живот по разводот или разделбата. Во такви услови, и „ниските“ судски такси можат да претставуваат дополнителен финансиски притисок.

Сепак, финансискиот товар на постапките не ги опфаќа само судските такси. Во пракса, жените се соочуваат со трошоци за вештачење, адвокатски трошоци, дополнителни административни трошоци, ризик од задолжување со трошоци на спротивната страна, односно неизвесност околу конечната распределба на трошоците од страна на судот.

Финансиските можности за надоместување на овие трошоци од страна на жените што претрпеле семејно насилство се навистина ограничени:

- Во постапката за развод, 10 од 39 жени не можат да ги платат трошоците за вештачење, додека 23 од 39 не можат да одредат дали би можеле да ги платат;
- Во постапките за старателство, 5 од 7 жени не можат да платат адвокат.
- Во постапките за издршка, половина од жените не го знаат реалниот трошок што може да настане.

Овие наоди покажуваат дека вистинскиот финансиски ризик во судските постапки не произлегува од самите судски такси, туку од дополнителните и често непредвидливи трошоци. Неизвесноста околу тоа кој на крајот ќе ги сноси трошоците дополнително го зголемува чувството на финансиска несигурност и ризик кај жените.

6. Судската распределба на трошоците создава формална еднаквост, но реален финансиски товар за жените

Кога судот одлучува трошоците да се поделат „подеднакво“, тоа значи дека и двете страни се задолжени да ги сносат судските трошоци. Сепак, еднаквата поделба на трошоците не значи дека финансискиот товар е навистина еднаков.

При донесување на одлуката за распределба на трошоците, судот вообичаено не ја зема предвид фактичката економска состојба на странките, ниту специфичниот контекст на семејното насилство. Во ситуација кога жената има пониски приходи, самостојно се грижи за децата и располага со ограничени ресурси, „подеднаквата“ распределба води кон нееднаквост.

Во постапките за развод, во 16 од 19 завршени предмети трошоците биле поделени подеднакво. Дури и во случаи кога жените добиле развод и старателство, намалувањето на побараниот износ на издршка се третира како „делумен успех“, што резултира со поделба на трошоците меѓу странките.

Во постапката за ПМЗ, единствената жена која самостојно ја водела постапката била задолжена да плати 60.000 денари по одбивање на предлогот, што претставува значителен финансиски товар во контекст на итна постапка за заштита.

Овие наоди укажуваат дека формалната примена на правилата за распределба на трошоци може да произведе несразмерен ефект врз економски поранливата страна. Наместо да ја намалат финансиската несигурност, судските постапки во одредени случаи ја продлабочуваат.

7. Судските постапки носат висок психолошки товар и амбивалентна перцепција на правичност

Анализата покажува дека сите судски постапки претставуваат извор на стрес и психолошки товар за жените. Дури и кога судските трошоци не го загрозуваат животниот стандард на жените и нивните деца, постапките се доживуваат како емоционално исцрпувачки. Стресот произлегува од неизвесноста, должината на постапките, соочувањето со сторителот и ризикот од финансиско задолжување.

Во постапката за развод, 21 од 29 жени ја оцениле постапката како „многу“ или во „многу голема мера“ стресна. Овој податок покажува дека судскиот процес не претставува само правна процедура, туку тешко лично и емотивно искуство.

Во постапката за ПМЗ, и покрај итниот карактер и ниските судски такси, сите жени ја оцениле постапката како високо стресна. Ова покажува дека финансискиот аспект не е единствениот фактор, чувството на ранливост и директното соочување со насилството имаат подеднакво силно влијание.

Особено значаен е наодот дека во постапката за развод 25 од 29 жени не можат да одредат дали исходот ја надоместил претрпената штета. Ова укажува на јаз помеѓу формалниот правен исход и субјективното чувство на правда. Иако постапката формално завршува со судска одлука, за многу жени таа не носи чувство на целосна компензација, ниту емоционална, ниту економска. Разводот е неопходен чекор за излез од насилната заедница, меѓутоа за жените распаѓањето на семејството претставува голема лична загуба, што влијае врз нивната перцепција на исходот, независно од одлуката на судот.

Кај постапките за издршка и старателство примерокот е помал, но се забележува сличен тренд: постапките се перципираат како неопходни, но не и како процеси што обезбедуваат сигурност без дополнителен товар.

Дополнително, се забележува разлика помеѓу очекувањата и реалното искуство. Жените кои допрва ќе ја водат постапката имаат повисоки очекувања за фер исход, додека искуството на оние кои веќе ја поминале постапката покажува поамбивалентна перцепција. Ова упатува дека искуството од водењето на постапката, особено нејзината должина, неизвесноста, финансиските ризици и емоционалниот товар, влијае врз начинот на кој жените го оценуваат нејзиниот исход и правичноста на постапката.

8. Клучен збиен заклучок

Судските постапки претставуваат неопходен механизам за заштита и регулирање на правата на жените и нивните деца. Тие се клучен инструмент за обезбедување безбедност, уредување на родителските права и обезбедување средства за егзистенција на децата.

Сепак, анализата покажува дека покрај заштитната функција, овие постапки создаваат значителен психолошки и финансиски товар. Иако судските такси формално не се високи, ризикот од дополнителни трошоци, како што се вештачење, надоместување на трошоци на спротивната страна и поделба на трошоците во случај на делумен успех, создава чувство на неизвесност и финансиска ранливост.

Жените влегуваат во постапките со очекување за заштита и правичност, но реалното искуство често вклучува висок степен на стрес, делумна правна сатисфакција и ограничено чувство дека претрпената штета е надоместена.

Оттука, судските постапки не се доживуваат само како инструмент за правна заштита, туку и како процес што бара дополнителна издржливост, финансиска, психолошка и институционална.

Овие наоди укажуваат дека пристапот кон судските трошоци и бесплатната правна помош треба да се разгледува низ призмата на родовата и економската ранливост на жените, а не само низ формално-правни критериуми.

4. ПРЕПОРАКИ

1. Олеснување на пристапот до бесплатна правна помош

- Да се изменат одредбите од Законот за бесплатна правна помош, така што жените што претрпеле семејно насилство да имаат право на секундарна правна помош врз основа на статусот на жртва во сите судски постапки поврзани со семејното насилство (развод, старателство, издршка, поделба на имот, надомест на штета и други), без утврдување на финансиската и имотната состојба.
- Да се воведат обврски Центрите за социјална работа, полицијата и судовите при првиот контакт со жртвата да ја информираат за правото на секундарна правна помош, условите за негово користење и постапката за негово остварување.
- Да се поедностави постапката за докажување на статусот на жртва и да се отстранат административните пречки што произлегуваат од обезбедувањето потврда од Центарот за социјална работа или полицијата, со цел жените навремено да го остварат правото на секундарна правна помош.

2. Зголемување на искористеноста на правото на ослободување од плаќање на судските трошоци

- Да се воведат обврски судовите по службена должност да ги информираат жените за можноста да побараат ослободување од плаќање на судските трошоци и за условите за негово остварување.
- Судовите доследно да ја применуваат законската можност ослободувањето да ги опфати не само судските такси, туку и другите трошоци на постапката, особено трошоците за вештачење, кога нивното плаќање би претставувало пречка за водење на постапката.

3. Подобрување на информираноста за судските трошоци и финансиските последици од судските постапки

- Да се обезбедат едноставни и јасни информации за жените што претрпеле семејно насилство, во однос на судските такси, дополнителните судски трошоци, распределбата на трошоците и можностите за ослободување од нив.
- Да се изготват унифицирани информативни материјали за секој вид постапка, кои ќе им бидат достапни на жените преку судовите, Центрите за социјална работа, подрачните одделенија за правда и граѓанските организации.

4. Унапредување на судската практика при одлучувањето за судските трошоци

- Судовите да ја земаат предвид економската состојба на странките и специфичниот контекст на семејното насилство, а не само формалниот успех во постапката.
- Да се преиспита судската практика според која жените се задолжуваат да ги снесат дел од судските трошоци и во случаи кога ги оствариле своите суштински барања (развод и старателство), само затоа што судот досудил понизок износ на издршка од побараниот.

За повеќе информации

Целосната анализа „Цената на правдата: Влијанието на судските трошоци и бесплатната правна помош врз пристапот до правда на жените што претрпеле семејно насилство“ е достапна на:

<https://esem.org.mk/pdf/Publikacii/2026/Analiza%20Sudski%20trosoci%202026.pdf>

ЦЕНАТА НА ПРАВДАТА

ИЗВРШНО РЕЗИМЕ:

ВЛИЈАНИЕТО НА СУДСКИТЕ ТРОШОЦИ И
БЕСПЛАТНАТА ПРАВНА ПОМОШ ВРЗ
ПРИСТАПОТ ДО ПРАВДА НА ЖЕНИТЕ ШТО
ПРЕТРПЕЛЕ СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО

ЕЦЕЈЕЦЕЈ